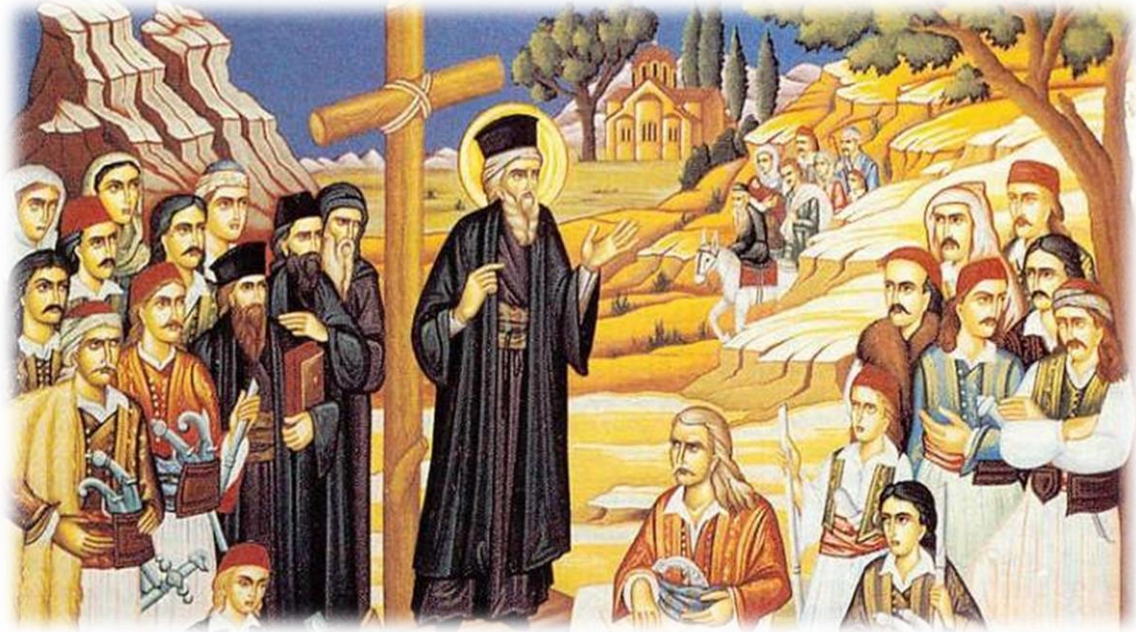

Η συμβολή του Πατροκοσμά στην Παιδεία του τουρκοκρατούμενου γένους.

Γράφει ο Αρχιμανδρίτης Ιάκωβος Κανάκης.

«Γκρεμίστε τήν Ἐκκλησία γιά νά κάμετε τό σχολεῖο...»[1]. Ἀκόμα καί ἂν δέν γνωρίζουμε μέ βεβαιότητα ὅτι εἰπώθηκαν τά λόγια αὐτά ἀπό τόν ἅγιο Κοσμά ἢ ἂν ἐπρόκειτο γιά ἐρειπωμένα σχολεῖα, εἶναι βέβαιο ὅτι φανερώνεται μέσα ἀπό τήν ἔκφραση αὐτή, ἡ διάθεσή του, γιά τήν ἀνάγκη ὑπαρξης καί καλλιέργειας τῆς παιδείας. Γίνεται φανερός ὁ διακαής πόθος του γιά τήν παιδεία τῶν σκλαβωμένων καί κατ'ἐπέκταση ὅλων τῶν Ἑλλήνων. Ὁ ἱερός αὐτός ζῆλος του γιά τήν παιδεία φαίνεται ἀπό τήν πλούσια παιδεία πού ἀπέκτησε ὁ ἴδιος ἀλλά καί κυρίως ἀπό τήν μετέπειτα ἱεραποστολική του πορεία[2]. Στόν ἀδελφό του Χρῦσανθο ἔγραφε (1779) ὅτι ἵδρυσε 210 ἑλληνικά σχολεῖα σέ 30 ἐπαρχίες πού εἶχε ἐπισκεφθεῖ[3]. Μάλιστα ἐκτός τῶν σχολείων αὐτῶν, ἵδρυσε ἀνώτερες σχολές στήν Βόρειο Ἡπειρο καί σέ ἄλλες περιοχές[4]. Ἀλλά ὄχι μόνο ἵδρυσε, μέ τό αἶσθημα εὐθύνης γιά τήν ἱερότητα τοῦ σκοποῦ, μερίμνησε καί γιά τήν λειτουργία[5] καί συντήρησή τους[6]. Τήν ἀγάπη του γιά τήν παιδεία δέν τήν περιορίσε μόνο στόν ἑαυτό του ἀλλά θέλησε νά μετέχουν σ' αὐτήν καί οἱ ὑπόδουλοι[7]. Αὐτός ὁ πόθος του γιά τήν παιδεία ἀποτελεῖ τό πρῶτο καί βασικό στοιχεῖο, τό ὁποῖο χαρακτηρίζει καί τήν ἱεραποστολική του δραστηριότητα.

Ποιά παιδεία επιθυμούσε;

Τό δεύτερο και σημαντικότερο όμως ζήτημα είναι να διευκρινήσουμε τί παιδεία έλαβε και τί παιδεία ήθελε ο άγιος, ποιό σχολείο όνειρευόταν.

Ο άγιος, ως Ρωμηός[8], τήν παιδεία τήν συνδύαζε μέ τόν φωτισμό του ανθρώπου και γι' αυτό θεωρούσε άμάρτημα τήν άδιαφορία άπέναντί της λέγοντας: «Άμαρτάνετε πολύ να τά αφήνετε (=τά παιδιά) άγράμματα και τυφλά, και μή μόνον φροντίζετε να τούς αφήσετε πλούτη και ύποστατικά, και μετά τόν θάνατό σας να τά τρών και να τά πίνουν και να σ' όπισολογοϋν (κατηγοροϋν). Καλύτερα να τά αφήσετε φτωχά και γραμματισμένα, παρά πλούσια και άγράμματα». Η άπαίτηση για γενική[9] και δωρεάν παιδεία πού θα άποτελοϋσε αντικείμενο κοινωνικών αγώνων πολλές δεκαετίες άργότερα άποτελοϋσε για τόν άγιο, βασική προϋπόθεση τής εκπαίδευσης[10]. "Ηθελε στά σχολεία να μαθητεύουν φτωχά και πλούσια παιδιά χωρίς να πληρώνουν[11]. Επίσης, ή παιδεία, πού αυτός προτρέπει, είναι ή παιδεία του Γένους, ή έλληνική χωρίς ή διάθεσή του αυτή να ένέχει κάποιον έθνικιστικό σωβινισμό[12]. Μιλᾶ για τήν παιδεία των Πατέρων, ή όποια ως γνήσια ζήτηση τής αλήθειας (μέσω τής φιλοσοφίας) άνοίγει τόν δρόμο προς τό Εύαγγέλιο. «Η Έκκλησία μας», λέγει, «είναι εις τήν έλληνικήν. Και αν δέν σπουδάσης τά Έλληνικά, δέν ήμπορείς να καταλάβης[13] εκείνα πού όμολογεϊ ή Έκκλησία μας»[14]. Η παιδεία πού θέλει ο Πατροκοσμάς είναι έλληνική και χριστοκεντρική κατά τήν όποια ο Θεός έχει κεντρική θέση μέσα στο σχολείο όπως και ο Πλάτων[15] είχε διδάξει πρό Χριστού[16].

Σκοπός τής παιδείας.

Η παιδεία πού διέδιδε ο Πατρο-κοσμάς απέβλεπε στην αναγέννηση του Έθνους. Όπως έγραφε στους Παργίους, για τό έλληνικό σχολείο πού θα ίδρυαν, έπρεπε να συντελέσει «εις τήν διαφύλαξιν τής πίστεως και έλευθερίαν τής πατρίδος». Ήταν μιά παιδεία πού ανταποκρινόταν στις άμεσες ανάγκες του δούλου Γένους και διαφοροποιούνταν ριζικά από εκείνη των δυτικοπλήκτων και τά «άθεα γράμματα», όπως τά χαρακτήριζε, μερικων Διαφωτιστων[17]. Τό αυθεντικό πατερικό φρόνημά του τόν διαμορφώνει ως έναν άλλον, πραγματικό διαφωτιστή, απόστολο του Χριστού[18], και αυτό άποτυπώνεται στα λόγια του: «Αί πολλά Έκκλησίαι ούτε διατηροϋν, ούτε

ένισχύουν τήν πίστιν μας, ὅσον καί ὅπως πρέπει, ἐάν οἱ εἰς Θεόν πιστεύοντες δέν εἶναι φωτισμένοι ὑπό τῶν παλαιῶν καί νέων Γραφῶν. Ἡ πίστις μας δέν ἐστερεώθη ἀπό ἀμαθεῖς Ἁγίους, ἀλλά ἀπό σοφούς καί πεπαιδευμένους, οἵτινες καί τās ἀγίας Γραφάς ἀκριβῶς μᾶς ἐξήγησαν καί διά θεοπνεύστων λόγων ἀρκούντως μᾶς ἐφώτισαν...».

Μιά ἀκόμα σημαντική τοποθέτησή του ἐπί τοῦ θέματος εἶναι ἡ ἀκόλουθη: Τό σχολεῖο γιά τόν ἅγιο Κοσμᾶ ἦταν προέκταση τῆς Ἐκκλησίας: «Ἀπό τό σχολεῖο μανθάνομεν, τό κατά δύναμιν, τί εἶναι Θεός, τί εἶναι ἡ Ἁγία Τριάς, τί εἶναι ἄγγελοι, τί εἶναι ἀρχάγγελοι, τί εἶναι δαίμονες, τί εἶναι παράδεισος, τί εἶναι κόλασις, τί εἶναι ἀμαρτία, τί εἶναι ἡ ἀρετή. Ἀπό τό σχολεῖον μανθάνομεν τί εἶναι Ἁγία Κοινωνία, τί εἶναι Βάπτισμα, τί εἶναι τό ἅγιον Εὐχέλαιον, ὁ τίμιος γάμος, τί εἶναι ψυχή, τί εἶναι κορμί, τά πάντα ἀπό τό σχολεῖον τά μανθάνομεν». Ἔβλεπε, συνεπῶς, τό σχολεῖο ὡς ναό τῆς ἀληθινῆς γνώσης. Ἦταν φωτιστής ἀλλά ὁ διαφωτισμός του ἦταν διαφορετικός ἀπό τούς δυτικούς, ἦταν ὀρθοδοξοκεντρικός[19]. Εἶναι ἄξιο θαυμασμοῦ τό πῶς ἐνῶ ἔζησε στήν περιρρέουσα ἀτμόσφαιρα τοῦ δυτικοῦ διαφωτισμοῦ[20] κατάφερε νά μείνει ἀμετακίνητος στίς παραδόσεις μας καί νά τίς διαφυλάξει ἀκαίριαις. Πῶς τό κατάφερε; Τό κατάφερε γιατί ζοῦσε σέ μιά ἀτμόσφαιρα φιλοκαλική. Τό ἐκπαιδευτικό του πρότυπο εἶχε ὡς βάση τόν Θεάνθρωπο καί ὄχι τόν κατά κόσμον σοφό[21]. Πρότυπό του ἦταν ὁ θεούμενος καί ὄχι ὁ ὑπεράνθρωπος τῶν φιλοσόφων καί ἔτσι ταυτίζεται μέ τούς συγχρόνους του Κολλυβάδες[22]. Ὡς φωτιστής τοῦ Γένους δέν μπορεῖ νά τοποθετηθεῖ δίπλα στούς δυτικόφρονες[23], ἀλλά δίπλα στόν Βούλγαρη[24] καί τόν ἅγιο Νικόδημο τόν Ἀγιορείτη[25]. Αὐτῶν τήν πορεία συνεχίζει καί αὐτήν τήν συνέχεια ὑπερασπίζεται. Ἄς ἀναλογισθοῦμε ὅτι τήν ἴδια χρονική περίοδο πού στήν Δύση ἔχουμε τεράστιες ἀνακαλύψεις θεωρεῖται ὅτι στήν Ἀνατολή ἔχουμε ἕναν φοβερό μεσαίωνα. Καί ὅμως δέν εἶναι ἔτσι. Μέσα στήν Τουρκοκρατία, κάτω ἀπό τό σπαθί τοῦ Τούρκου, τελεῖται μέ φόβο καί τρόμο ἡ θεία λειτουργία καί ὁ ἅγιος Νικόδημος ὁ Ἀγιορείτης γράφει τά σπουδαιότερα ἔργα του συνεχίζοντας καί αὐτός μέ τήν σειρά του τήν διδασκαλία τῶν ἀποστόλων καί τῶν πρότερων αὐτοῦ ἀγίων. Τό κομποσχοῖνι συνεχίζει νά βρίσκεται στά χέρια μοναχῶν καί λαϊκῶν καί ἔτσι ὑφίσταται μέχρι καί σήμερα ἡ πατρίδα μας.

Ἡ Παιδεία σήμερα.

Ὁ Φωτιστής τῶν σκλαβομένων, ὁ Πατροκοσμᾶς, ἄν ἦταν σήμερα μπροστά μας, δέν θά ἀδιαφοροῦσε φυσικά γιά τήν σύγχρονη ἐπιστήμη καί τεχνολογία. Ἄλλωστε καί τίς Θετικές Ἐπιστήμες στό ὑπόδουλο Γένος κληρικοί τίς πρωτοδίδαξαν. Θά μᾶς ἔλεγε, ὅμως ἐλέγχοντάς μας, ὅτι προϋπόθεση γιά κάθε πρόοδο καί ἀπελευθέρωση εἶναι ἡ συνέχιση τῆς ἑλληνορθόδοξης παιδείας, ἡ ὁποία διαμορφώνει τό τέλειο ἦθος. Μάλιστα, μιά τέτοια προσέγγιση στήν παιδεία μας θά μᾶς βοηθοῦσε νά ξεφύγουμε ἀπό τήν πολύπλευρη κρίση ὅσο καί ἄν αὐτό γιά κάποιους ἀκούγεται παράξενο.

Κλείνοντας, ἐπειδή φέτος συμπληρώνονται ἀκριβῶς τριακόσια χρόνια ἀπό τήν γέννηση τοῦ μεγάλου αὐτοῦ ἀγίου ἀξίζει καί εἶναι ἐπίκαιρο, νά συγκρίνουμε τά παιδαγωγικά πρότυπα πού καλλιέργησε ὁ Ἅγιος μέ αὐτά πού ἐπικρατοῦν σήμερα. Ὁ Ἅγιος Κοσμᾶς ἔθετε ὡς σκοπό τῆς Παιδείας τήν διάπλαση ὀλοκληρωμένων χαρακτήρων μέ ἔμφαση τήν Πίστη στόν Θεό καί στά δόγματα τῆς Ὁρθοδοξίας[26]. Ἐλεγε: «Ἀπό τό Σχολεῖον μανθάνομεν τί εἶναι ὁ Χριστός, ἡ Παναγία, οἱ Ἄγγελοι...». Σήμερα παρατηροῦμε τήν λυσσώδη προσπάθεια κάποιων νά ξεριζώσουν ἢ νά μεταλλάξουν τό μάθημα τῶν Θρησκευτικῶν καί νά εἰσαγάγουν ἕνα πολυθρησκευτικό καί πολυπολιτισμικό συνονθύλευμα, τό ὁποῖο θά στερεῖται παιδαγωγικοῦ καί ἠθικοῦ προσανατολισμοῦ[27].

Ἡ σύγκριση τοῦ τότε καί τοῦ τώρα ὀδηγεῖ δυστυχῶς σέ θλιβερά συμπεράσματα. Ὁ Πατροκοσμᾶς, πού ἦταν καρπός τῆς ἑλληνορθόδοξου Παραδόσεως[28], ζητοῦσε ἕνα σχολεῖο, τό ὁποῖο θά διδάσκει τήν ἐνιαία ἑλληνική γλῶσσα καί μάλιστα τήν γλῶσσα τῆς Θείας Λατρείας, διότι καθῶς ἔλεγε: «καί ἡ Ἐκκλησία μας εἶναι εἰς τήν Ἑλληνικήν». Σήμερα ἐπικρατεῖ ἡ συνήθεια νά μαθαίνουν τά νέα παιδιά καλύτερα τίς ξένες γλῶσσες παρά τά Ἀρχαῖα καί Νέα Ἑλληνικά[29]. Κι ὅμως, πρὸς ἔλεγχό μας, στήν Βρετανία εἰσάγονται τά Ἀρχαῖα ἑλληνικά στά Δημοτικά Σχολεῖα καί στήν Αὐστραλία χρησιμοποιοῦνται τά Ἀρχαῖα ἑλληνικά γιά τήν ἀντιμετώπιση τῶν παιδικῶν δυσλεξιῶν. Σήμερα στό ἐξωτερικό παρατηρεῖται στροφή πρὸς τήν ἑλληνική γλῶσσα καί ἐμεῖς σέ μιά ἀκόμα κατάσταση ἀρνητικῆς ἐσωστρέφειας καί παρακμῆς προσπαθοῦμε νά ἀποδομήσουμε τήν σπουδαία πολιτιστική μας ταυτότητα[30]. Εἶναι γνωστό, ὅτι σέ λίγα χρόνια, γιά λόγους κυρίως οἰκονομικούς, δέν θά ὑπάρχουν τυπωμένα βιβλία ἀλλά ὅλα τά σχολικά

έγχειρίδια θά δίνονται στους μαθητές σέ ψηφιακούς δίσκους. Όμως δέν εἶναι ὑπέροχη ἡ αἴσθηση ἀκόμα καί τοῦ ἀπλοῦ φυλλομετρήματος ἑνός βιβλίου ἢ καί ἡ μυρωδιά τοῦ τυπογραφικοῦ χαρτιοῦ μέ τά ὁποῖα μεγαλώσαμε; Δέν εἶναι πάντα καλύτερο τό φθηνότερο καί τό ἀπλούστερο.

Ἡ παιδεία τοῦ Πατροκοσμᾶ καί γενικότερα οἱ νουθεσίες του εἶναι περισσότερο ἀπό ποτέ ἐπίκαιρα σέ ἕνα Ἑλληνικό κράτος πού οἱ κυβερνῶντες προσπαθοῦν νά τό ἀποχρωματίσουν ἀπό τίς σταθερές ἀξίες πού τό προσδιορίζουν γιά πολλούς αἰῶνες. Ἀξίες πού τό ἀνέδειξαν καί τό κατέστησαν πρότυπο γιά πολλούς λαούς. Ἔτσι, ἀναμένει καί ὁ ἴδιος καί ἡ πατρίδα μας τούς συνεχιστές τοῦ ἔργου του. Ἄν καί, κατά τόν λόγο τοῦ Χριστοῦ, «ὁ δέ θερισμός πολὺς οἱ δέ ἐργάται ὀλίγοι»[31].

Κλείνω τά ὅσα ἤθελα νά σᾶς πῶ μέ ἕνα μικρό κείμενο τοῦ μητροπολίτου Ναυπάκτου κ. Ἱεροθέου.

«Ἐφέτος, ἐορτάζουμε τά διακόσια εἴκοσι χρόνια ἀπό τό μαρτύριο τοῦ ἀγίου Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ. Ἡ διδασκαλία τοῦ μεγάλου αὐτοῦ ἐθναποστόλου καί ἱεραποστόλου, κυρίως ὅμως τό αἶμα του πού χύθηκε, μᾶς παραγγέλλουν: “Ὁρθόδοξοι Χριστιανοί, παραμείνατε πιστοί στίς πατρικές παραδόσεις, ἀκολουθεῖτε τήν διδασκαλία τοῦ Χριστοῦ, τῶν Ἀποστόλων καί τῶν Πατέρων, χρησιμοποιεῖτε μιά παιδεία πού δέν ἔχει σχέση μέ τήν λογικοκρατία, τόν αἰσθησιασμό καί τόν φιλοσοφικό ἐμπειρισμό, οὔτε μέ τήν ἀθεΐα καί τήν ἄκρατη τεχνολογία, ἀλλά μέ τόν ἀποκαλυπτικό λόγο. Μιά τέτοια παιδεία μπορεῖ νά σᾶς κρατήση ἐλεύθερους ἀπό τήν παγκοσμιοποίηση τοῦ πολιτισμοῦ καί τήν ἐπιπεδοποίηση τῆς ζωῆς. Μιά τέτοια παιδεία εἶναι δυνατή ὄχι μόνον νά σᾶς διαφυλάξη μέ τήν ἀνθρωπιά, ἀλλά καί νά ἀλλοιώσῃ καί τίς ἄλλες παραδόσεις, δυτικές καί ἀνατολικές”. Τελιώνει μέ τήν εὐχή: “Ἀφέντη μας Πατρο-Κοσμᾶ, βοήθησέ μας ὅλους, νά βαδίσουμε στά ἴχνη σου καί νά ἐγκολπωθοῦμε τήν δική σου διδασκαλία πού προσφέρει νόημα ζωῆς. Ἀμήν»[32].

Αρχιμανδρίτης Ιάκωβος Κανάκης.

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.

Γκνόλιας Μ., Ὁ Κοσμᾶς ὁ Αἰτωλός καί ἡ ἐποχή του, Ἀθήνα 1972.

Μενοῦνος Ἰ., Κοσμᾶ Αἰτωλοῦ Διδαχή, Ἀθήνα 1979.

Ξανθοπούλου-Κυριάκου Ἀρτ., Ὁ Κοσμᾶς ὁ Αἰτωλός καί οἱ Βενετοί (1777-1779), Θεσσαλονίκη 1984.

Σταφυλᾶς Μιχ., Ὁ Πατροκοσμᾶς, Δράμα, Ἀθήνα 1962.

Μιχαλόπουλος Φ., «Οἱ μεγάλοι μας ἀναγεννηταί Κοσμᾶς ὁ Αἰτωλός», περιοδ. Τό Νέον Κράτος, ἔτος 2ο, τεῦχος 13, 1938.

Πάσχος Π., Κοσμᾶς ὁ Αἰτωλός, ἐκδ. Ἀκρίτας, Ἀθήνα 1985 Γ. Ἀφάνας, «Στόν Ἄη-Κοσμᾶ», ποίημα στό περιοδ. Ἑλληνικός Ἀστήρ, τόμος 2, 1985

Μαμασούλα Μαρία, Παιδεία καί γλῶσσα στόν Ἅγιον Κοσμᾶ τόν Αἰτωλό, ἐκδ. Ἱερά Μονή Κουτλουμουσίου Ἁγιον Ὄρος, 2004

Μυστακίδης Ν., «Κοσμᾶς ὁ Αἰτωλός», «Νεολόγος», Κωνσταντινούπολης 19-31, Μάρτιος 1890

Μοντεσσόρι Μαρία, Δεκτικός νοῦς, μετ. Ζωή Χατζηδάκη, ἐκδόσεις Γλάρος, Ἀθήνα 1980

Χριστοδούλου Παρασκευαΐδη, Ἀρχιεπισκόπου, «Ἐτσι ἤθελε τήν παιδεία ὁ Ἅγιος Κοσμᾶς ὁ Αἰτωλός», περ. «Στερεά Ἑλλάς», τεῦχ. 232, Ὀκτώβριος 1988.

Παραπομπές.

[1]. Γιά τήν ἔκφραση αὐτή ὑπάρχει διχογνωμία, ἀφοῦ ὀρισμένοι ὑποστηρίζουν ὅτι πρόκειται γιά ἀληθινό γεγονός πού συνέβη στή Χειμάρρα τῆς Β. Ἠπείρου (Φ. Μιχαλόπουλος, «Οἱ μεγάλοι μας ἀναγεννηταί Κοσμᾶς ὁ Αἰτωλός», περιοδ. Τό Νέον Κράτος, ἔτος 2ο, τεῦχος 13, 1938, σελ. 1074) ἐνῶ ἄλλοι τό θεωροῦν ὡς μία ὑπερβολή προφορική παραδόσεως (Π. Πάσχος, Κοσμᾶς ὁ Αἰτωλός, ἐκδ. Ἀκρίτας, Ἀθήνα 1985, σσ. 131-133). Θεωροῦμαι ὅτι ἡ ἀλήθεια συμπυκνώνεται στήν ἔκφραση «ὁ Πατροκοσμᾶς κτίζει σχολεῖα, κτίζει ἐκκλησίες, κτίζει τή Ρωμιοσύνη...» (Γ. Ἀφάνας, «Στόν Ἄη-Κοσμᾶ», ποίημα στό περιοδ. Ἑλληνικός Ἀστήρ, τόμος 2, 1985, σελ. 176).

[2]. Παπαχρήστου Κοσμᾶ, Μητροπολίτου Αἰτωλίας καί Ἀκαρνανίας, Δίπτυχα τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Ἀποστολική Διακονία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Ἀθήνα 2014, σελ. 7.

[3]. Οἱ μελετητές τοῦ ἔργου του ἀναφέρουν ὅτι ἵδρυσε 1300 ἕως 1500 σχολεῖα μέ τήν ἔννοια ὅτι ἐκτός τῶν 210 πού εἶχε ὁ ἴδιος τήν μέριμνα καί ἐπιστασία τά ὑπόλοιπα ἰδρύθηκαν ἀπό τούς ἀκροατές τῶν κηρυγμάτων του.

[4]. Στήν Δρόβιανη τῆς Ἡπείρου ἵδρυσε τήν Σχολή Ἀνωτέρων Σπουδῶν γιά διδασκάλους καί ἱερεῖς· στή Μονή Θεολόγου στή Δερβίτσανη, Ἱερατική Σχολή· στήν περιοχή Δέλβινου στήν Σταυροπηγιακή Μονή τῆς Παναγίας Δίβρης, Ἀνωτέρα Σχολή τῶν Ἀρχαίων Γραμμάτων καί Ἐπιστημῶν κ.ἄ.

[5]. Μαμασοῦλα Μαρία, Παιδεῖα καί γλῶσσα στόν Ἅγιον Κοσμᾶ τόν Αἰτωλό, ἔκδ. Ἱερά Μονή Κουτλουμουσίου Ἅγιον Ὄρος, 2004, σελ. 208-214.

[6]. Ξανθοπούλου-Κυριάκου Ἀρτ., «Ἅγιος Κοσμᾶς ὁ Αἰτωλός», Παγκόσμιο Βιογραφικό Λεξικό, Ἐκδοτική Ἀθηνῶν, τόμ. 5, Ἀθήνα 1991, σσ. 42-43. Ν. Μυστακίδης, «Κοσμᾶς ὁ Αἰτωλός», «Νεολόγος», Κωνσταντινούπολις 19-31, Μάρτιος 1890, ἀρ. 6204, στ. 3.

[7]. Μενούνου Ἰω., «Κοσμᾶ Αἰτωλοῦ Διδαχές», ἔκδ. Τήνος, σ. 143.

[8]. Βλάχου Ἱεροθέου, Μητροπολίτου Ναυπάκτου καί Ἁγίου Βλασίου, Ἐνιαύσιον 2001, Ἱερά Μητρόπολις Ναυπάκτου, Αὔγουστος 2001, σσ. 60-61.

[9]. «Στή γενική παιδεῖα ἔχουμε παιδεῖα σέ ὅλες τίς ἡλικίες τοῦ ἀνθρώπου» (Μαρία Μοντεσσόρι, Δεκτικός νοῦς, μετ. Ζωή Χατζηδάκη, ἐκδόσεις Γλᾶρος, Ἀθήνα 1980, σελ. 20).

[10]. Μαμασοῦλα Μαρία, Παιδεῖα καί γλῶσσα στόν Ἅγιον Κοσμᾶ τόν Αἰτωλό, ἔκδ. Ἱερά Μονή Κουτλουμουσίου Ἅγιον Ὄρος, 2004, σελ. 206.

[11]. Παπαχρήστου Κοσμᾶ, Μητροπολίτου Αἰτωλίας καί Ἀκαρνανίας, Δίπτυχα τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Ἀποστολική Διακονία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Ἀθήνα 2014, σελ. 18.

[12]. Μεταλληνοῦ Γεωργίου, Πρεσβυτέρου, Ἡ ζωή τοῦ ἁγίου Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ (www.monastiria.gr)

[13]. Γιά παράδειγμα, αὐτό συνέβη μέ τόν Ἅγιο Αὐγουστῖνο, ὁ ὁποῖος δέν γνώριζε τήν ἐλληνική γλῶσσα γι' αὐτό δέν εἶχε διαβάσει τά κείμενα τῶν Καππαδόκων Πατέρων τοῦ 4ου αἰῶνα.

[14]. Ξανθοπούλου-Κυριάκου Ἀρτ., «Ἅγιος Κοσμᾶς ὁ Αἰτωλός», Παγκόσμιο Βιογραφικό Λεξικό, Ἐκδοτική Ἀθηνῶν, τόμ. 5, Ἀθήνα 1991, σσ. 42-43.

[15]. Ἰ. Θεοδωρακόπουλος, Πλάτωνος Φαῖδρος, Εἰσαγωγή, ἔκδ. Γ. Βασιλείου, Γ' ἔκδ., Ἀθήνα 1971, σελ. 253.

[16]. Μαμασούλα Μαρία, Παιδεία και γλώσσα στον Άγιον Κοσμά τον Αίτωλό, έκδ. Ίερά Μονή Κουτλουμουσίου Άγιον Όρος, 2004, σελ. 202.

[17]. Ό καθηγητής π. Θεόδωρος Ζήσης εκφράζεται σχετικά μέ τό θέμα λέγοντας: «Καί νά μήν παρασυρθοῦν ἀπό τά μπακίρια τοῦ πολιτισμοῦ τῶν Φράγκων καί ζημιωθοῦν πνευματικά» (Ζήση Θεοδώρου, Κολλυβάδικα, Θεσσαλονίκη 2004, σ. 6).

[18]. Βλάχου Ίεροθέου, Μητροπολίτου Ναυπάκτου καί Άγίου Βλασίου, Ένιαύσιον 1999, Ίερά Μητρόπολις Ναυπάκτου, Αύγουστος 1999, σ. 26.

[19]. Χριστοδούλου Παρασκευαΐδη, Αρχιεπισκόπου, «Έτσι ήθελε τήν παιδεία ό Άγιος Κοσμάς ό Αίτωλός», περ. «Στερεά Έλλάς», τεῦχ. 232, Όκτώβριος 1988, σελ. 22.

[20]. «Ό Kenneth Gergen, πού άσχολήθηκε έπισταμένως μέ τίς κινήσεις πού έγιναν στό δυτικό χῶρο, ήτοι τόν διαφωτισμό, τόν ρομαντισμό, τόν μοντερνισμό καί τόν μεταμοντερνισμό, άναφερόμενος στον διαφωτισμό λέγει ότι ήταν μιά κίνηση ή όποία στηριζόταν στην λογική καί τήν παρατήρηση, ή όποία προέρχεται από τίς αισθήσεις. Είναι γνωστόν ότι ό διαφωτισμός είχε πολλές εκφράσεις όπως τόν άγγλικό διαφωτισμό, πού διακρινόταν από τόν φιλοσοφικό έμπειρισμό καί βασική του θεώρηση ήταν “ούδέν έν τῆ νοήσει ό μή πρότερον έν τῆ αισθήσει”, επίσης είναι ό λεγόμενος γαλλικός διαφωτισμός, πού συνδεόταν μέ τόν υλισμό καί τήν άθεΐα, είναι ό γερμανικός διαφωτισμός, πού συνδέθηκε κυρίως μέ τόν ιδεαλισμό καί ό ίταλικός διαφωτισμός πού εκφράστηκε κυρίως ως άντικληρικαλισμός, ως μιά κίνηση έναντίον τοῦ κλήρου. Επίσης, ό μετριοπαθής έλληνικός διαφωτισμός, μέ πατριάρχη τόν Άδαμάντιο Κοραή, εκφράστηκε ως κίνηση έπιστροφής στις ρίζες τῆς Αρχαίας Έλλάδος μέ μιά ειρωνική νοοτροπία καί αντίδραση προς τόν λεγόμενο βυζαντινισμό». Βλάχου Ίεροθέου, Μητροπολίτου Ναυπάκτου καί - Άγίου Βλασίου, Ένιαύσιον 1997, Ίερά Μητρόπολις Ναυπάκτου, Αύγουστος 1999, σ. 23.

[21]. «Κέντρο τῆς διδασκαλίας του δέν ήταν ή λογική καί οι αισθήσεις, οὔτε ό λεγόμενος ντεϊσμός καί ή φυσιοκρατία, αλλά ό Θεός καί ό τρόπος μέ τόν όποϊον ό άνθρωπος θά φθάση στην κοινωνία μαζί Του». Βλάχου Ίεροθέου, Μητροπολίτου Ναυπάκτου καί Άγίου Βλασίου, Ένιαύσιον 1999, Ί. Μητρόπολις Ναυπάκτου, Αύγουστος 1999, σ. 24.

[22]. Ζήση Θεοδώρου, Κολλυβάδικα, Θεσσαλονίκη 2004, σ. 6.

[23]. Ὁ μακαριστός ἀρχιεπίσκοπος Χριστόδουλος ἀναφέρει σχετικά μέ αὐτούς ὅτι πρόκειται γιά «ἀντιθρησκευτικό πνεῦμα τῶν διανοουμένων τῆς Ἑσπερίας, πού ἐπρόκειτο μετά τήν ἀπελευθέρωση νά μεταφερθεῖ αὐτούσιο στήν Ἑλλάδα». Χριστοδούλου Παρασκευαΐδη, Ἀρχιεπισκόπου, «Ἐτσι ἤθελε τήν παιδεία ὁ Ἅγιος Κοσμάς ὁ Αἰτωλός», περ. «Στερεά Ἑλλάς», τεῦχ. 232, Ὀκτώβριος 1988, σελ. 22.

[24]. Κοντά στόν Εὐγένιο Βούλγαρη μαθήτευσε ὁ ἅγιος ὅταν φοιτοῦσε στό Ἅγιον Ὄρος.

[25]. Ὁ Ἅγιος Νικόδημος ὁ ἀγιορείτης (1749-1809) ἦταν ὁ πρῶτος βιογράφος του.

[26]. Μιλοῦσε γιά τήν ἀνάγκη πνευματικῆς ζωῆς τῶν διδασκάλων σά τρία στάδιά της, τήν κάθαρση, τόν φωτισμό καί τήν θέωση.

[27]. Κων/νου Χολέβα, Ὁ ἅγιος Κοσμάς ὁ Αἰτωλός καί ἡ σύγχρονη παιδεία (www.agioritikonima.gr)

[28]. Βλάχου Ἱεροθέου, Μητροπολίτου Ναυπάκτου καί Ἁγίου Βλασίου, Ἐνιαύσιον 1997, Ἱερά Μητρόπολις Ναυπάκτου, Αὐγουστος 1997, σ. 182.

[29]. Πολλές φορές τά λεγόμενα Greeklish ἔχουν ἀντικαταστήσει ἐντελῶς καί αὐτήν τήν καθημερινή ἐπικοινωνία τῶν νέων ἀνθρώπων κυρίως μέσω διαδικτύου καί κινητῶν τηλεφώνων.

[30]. Βλάχου Ἱεροθέου, Μητροπολίτου Ναυπάκτου καί Ἁγίου Βλασίου, Ἐνιαύσιον 2001, Ἱερά Μητρόπολις Ναυπάκτου, Αὐγουστος 2001, σσ. 62-63.

[31]. Μτ. 10,34.

[32]. Βλάχου Ἱεροθέου, Μητροπολίτου Ναυπάκτου καί Ἁγίου Βλασίου, Ἐνιαύσιον 1999, Ἱερά Μητρόπολις Ναυπάκτου, Αὐγουστος 1999, σ. 28.

Πηγή : <https://neotita.gr/>